

Principi Amsterdamske deklaracije o Evropskom arhitektonskom nasleđu

PRINCIPES SUR LA DECLARATION D'AMSTERDAM AU SUJET DE L'HERITAGE
ARCHITECTONIQUE DE L'EUROPE

Vladimir Čavić

Amsterdamski kongres o zaštiti evropskog arhitektonskog nasleđa, koji je održan krajem oktobra ove godine, predstavljao je završnu manifestaciju Evropske godine zaštite.

Preko hiljadu delegata iz 18 zemalja članica Saveta Evrope, zatim, predstavnika Bugarske, Čehoslovačke, Finske, Vatikana, Mađarske, Libana, Poljske, Portugalije, Rumunije, Španije, SSSR-a i Jugoslavije, kao i predstavnika 26 međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, 58 predstavnika istorijskih gradova Evrope, usvojili su Deklaraciju koja izražava novi odnos prema arhitektonskom nasleđu Evrope i poziva na udruženu akciju za njegovo očuvanje.

Može se sa sigurnošću reći da posle Venecijanske povelje, Amsterdamska deklaracija predstavlja najznačajniji događaj na području zaštite i očuvanja kulturnog nasleđa. Suština njene poruke je da tradicionalna zaštita pojedinačnih spomenika ustupa mesto politici koja se sastoji u očuvanju starih građevinskih i urbanih celina i ambijenata.

Pristupajući organizovanju ovog značajnog međunarodnog skupa želelo se ostvariti dvostruki cilj: u prvom redu da se odredi i definiše savremena doktrina »integralne« konzervacije, kao i da se podstaknu zainteresovane vlade, lokalni organi vlasti i drugi činioци, da nastave sa započetom akcijom i posle Međunarodne godine na zaštiti istorijskih objekata kako bi se obezbedila »budućnost za našu prošlost«, što je bio moto kongresa.

Na završetku rada, ovaj međunarodni skup, usvojio je završni dokumenat koji nosi naziv Amsterdamska deklaracija i koji se sastoji od osnovnih načela, zaključaka i preporuka.

U svom uvodnom delu Deklaracija polazi od zaključaka Komiteta ministara Saveta Evrope kao i završnog dokumenta Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji, usvojenog u Helsinkiju, jula ove godine, te poziva vlade, nacionalne parlamente, lokalne organe vlasti, međunarodne organizacije i sve zainteresovane institucije, uključujući i privredu, da u punoj meri podrže ciljeve Deklaracije i učine sve što je u njihovoj moći, da se očuva nezamenljivo bogatstvo Evropskog arhitektonskog nasleđa, kao integralnog dela kulturnog nasleđa celokupnog sveta, sa ciljem da u sadašnjosti i budućnosti oplemenjuju život njenih naroda.

Deklaracija pre svega konstatuje da su značaj arhitektonskog nasleđa i opravdanost njegove zaštite danas bolje shvaćeni. Pri tome se ukazuje da je očuvanje istorijskog kontinuiteta kroz objekte i spomenike bitno za održavanje ili stvaranje takvog okvira života koji omogućava čoveku da pronađe svoj identitet i doživi osećanje sigurnosti u doba kada je suočen sa naglim društvenim promenama, kako bi se sačuvali humani oblici života u gradskom prostoru. Isto tako, ukazuje se da novi tip urbanističkog planiranja nastoji da sačuva omeđene prostore, ljudsku dimenziju, kao i povezanost funkcija sa društvenom i kulturnom raznovrsnošću koji karakterišu sadržaj starih gradova.

Da bi se obezbedio ovakav pristup neophodno je zaštititi istorijske gradove, stare delove grada, sela sa tradicionalnim obeležjem i druge ambijentalne vrednosti. Zaštita ovih arhitektonskih celina može se ostvariti samo u najširem smislu globalnog razvoja, tako da njome budu obuhvaćeni svi objekti od kulturnog značaja, od najvećih do najskromnijih — ne zanemarujući ni one iz savremene epohe — zajedno sa njihovom okolinom. Ovakva globalna zaštita treba da dopuni pojedinačnu zaštitu izolovanih spomenika i objekata.

Na taj način Deklaracija proširuje definiciju arhitektonskog nasleđa koja ne obuhvata više samo pojedinačne objekte izuzetne vrednosti i njihovom neposrednu okolinu, već celine, gradske četvrti i seoska područja od istorijskog i kulturnog značaja. Ovako široko postavljena definicija arhitektonskog nasleđa istovremeno želi da zaštiti veći deo izgrađenog prostora od opasnosti kao što su zanemarivanje, propadanje, nekontrolisano rušenje, narušavanje harmonije usled nove izgradnje a naročito od prekomernog saobraćaja.

Sledeće načelo koje Deklaracija konstituiše je, da se očuvanje arhitektonskog nasleđa ne može smatrati kao poseban problem jedne stručne službe, već kao značajan cilj urbanističkog i prostornog planiranja. U tom smislu podvlači se da konzervacija mora biti integralni deo urbanističkih planova i planova regionalnog razvoja.

Očuvanje arhitektonskog nasleđa može se obezbediti samo u okviru urbanističkog i regionalnog planiranja. Međuzavisnost istorijskog grada i njegove regije ne podrazumeva samo prilagođavanje grada širim društveno-ekonomskim zahtevima re-

gije, već i obratno, prilagođavanje zahteva regije potrebama konzervacije istorijskih gradova.

Ovo pretpostavlja da urbanisti i prostorni planeri treba da imaju u vidu da sva područja nisu ista pa da stoga moraju da budu tretirana prema njihovim specifičnostima. Estetske i kulturne vrednosti arhitektonskog nasleđa moraju se uvažavati prilikom utvrđivanja ciljeva i opredeljenja, naročito kada se radi o uređenju starih urbanih celina. To istovremeno znači da urbanističko planiranje mora voditi računa o zahtevima za očuvanje arhitektonskog nasleđa, umesto da ga, što je delimično do sada bio slučaj, razmatraju parcijalno ili kao pitanje manjeg značaja. Zbog toga se ukazuje na potrebu stalne radne saradnje urbanista, konzervatora, arhitekata i svih zainteresovanih činilaca u gradu.

Očuvanje istorijskog grada zahteva, takođe, njegovo prilagođavanje potrebama savremenog života, koje se mora izvesti tako da se ne ugroze strukture, tkivo i prostorne dimenzije koje su bitne za očuvanje identiteta grada. Očuvanje autentičnosti celine, kao i pojedinačnih spomenika na ovim principima treba da predstavlja jedan od osnovnih ciljeva konzervacije. Poštovanje ovih autentičnosti podrazumeva i integrisanje savremene arhitekture u tkivo istorijskih gradova.

U pogledu šireg sagledavanja, ukazano je na potrebu da politika regionalnog planiranja mora da vodi računa o očuvanju arhitektonskog nasleđa i da doprinosi njegovom ostvarenju. Ona to može ostvariti kroz podsticanje novih delatnosti u zonama opadanja, u cilju sprečavanja depopulacije a time i onemogućavanja da stare istorijske građevine budu napuštene i prepuštene propadanju. Sa druge strane, odluke u pogledu razvoja perifernih zona aglomeracija moraju se usmeravati tako da se ublaži pritisak na stare istorijske gradske četvrti. U tom smislu politika zapošljavanja, saobraćaja i boljeg razmeštaja centara gradskih aktivnosti mogu da imaju veliki značaj za očuvanje arhitektonskog nasleđa.

Konačno, očuvanje arhitektonskog nasleđa treba da se uvrsti i u red onih dugoročnih programa koji će voditi računa o novim kriterijumima i koji će, istovremeno omogućiti da se odbace ciljevi i opredeljenja primenjivani do sada, najčešće na osnovu kratkoročnog sagledavanja, uskog tehnološkog shvatanja i, ukratko, na osnovu prevaziđenih koncepcija.

Sledeće, značajno načelo Deklaracije govori o ulozi lokalnih vlasti, koje moraju da imaju široko i jasno utvrđena ovlašćenja u pogledu arhitektonskog nasleđa. Primenjujući principe integralne konzervacije, one moraju da vode računa o kontinuitetu društvenih i prirodnih karakteristika u urbanim i seoskim sredinama. Da bi se ostvarila takva politika, koja će sa dužnom pažnjom, osećanjem i merom, uvažavati sredinu koju je čovek izgradio, lokalne vlasti treba naročito:

— da se oslanjaju na analizu urbanih i ruralnih celina odnosno na njihovu strukturu, složene funk-

cije kao i na arhitektonska i volumenska obeležja izgrađenih i slobodnih prostora;

— da stvore uslove koji će omogućiti različite oblike finansiranja zaštite istorijskog nasleđa.

Politika integralne konzervacije podrazumeva i uključivanje arhitektonskog nasleđa u društveni život. Ovo ne znači da naponi za konzervaciju ne mogu imati za merilo samo kulturne vrednosti objekta, već, isto tako, i njegovu upotrebnu vrednost. Samo uz uvažavanje oba ova elementa mogu se uspešno rešavati kompleksni društveni problemi vezani za ovu materiju. Ovo istovremeno znači da korišćenje istorijskih spomenika kao aktivnih ustanova, uz očuvanje njihovih estetskih, umetničkih i drugih vrednosti, predstavlja najsigurniji put za njihovu efikasnu zaštitu, omogućava daleko širem krugu građana da ih upozna i koristi, a istovremeno vraća društvu sredstva uložena u njihovu zaštitu.

Pošto se pojam arhitektonskog nasleđa postepeno proširio od pojedinačnog kulturno-istorijskog spomenika na arhitektonske celine u urbanoj i seoskoj sredini, kao i na objekte savremenog doba, Deklaracija upućuje na potrebu temeljne reforme zakonodavstva uz pojačane administrativne mere koje bi trebalo da budu preduslov za efikasno delovanje. Ta reforma traži da bude rukovodena potrebom da se uskladi zakonodavstvo u oblasti uređenja prostora sa jedne strane, i sa druge, zakonodavstvo koje se odnosi na zaštitu kulturnog nasleđa. U tom smislu zakonodavstvo u oblasti zaštite treba da da novu definiciju arhitektonskog nasleđa i ciljeve integralne konzervacije.

Pored toga ono mora da predvidi posebne postupke u pogledu:

— određivanja i razgraničenja arhitektonskih celina;

— određivanja zaštitnih perifernih zona i korišćenja objekata za javne potrebe;

— razrade programa integralne konzervacije i uključivanja njenih ciljeva u politiku urbanističkog i regionalnog planiranja i drugo.

Podržavajući osnovni cilj akcije Godine evropskog arhitektonskog nasleđa koji se sastojao u pobuđivanju interesa najšire javnosti u vezi sa arhitektonskim nasleđem i podrške merama nužnim za njegovo očuvanje, Deklaracija, takođe, ukazuje na potrebu informisanja javnosti, pri čemu se ne misli samo na informisanje u užem smislu reči, već i o učešću građana u utvrđivanju ciljeva u procesu planiranja, izboru alternativa, kao i postupku realizacije.

Kako zbog svih ovih razloga opravdanost očuvanja arhitektonskog nasleđa postaje znatno veća nego do sada, ona se mora postaviti na čvrste i trajne osnove. Zbog toga je neophodno da zaštita postane predmet odgovarajućeg izučavanja i da bude sadržana u svim obrazovnim programima i programima kulturnog razvoja. U tom smislu posebno je u Deklaraciji ukazano na potrebu obrazovanja mladih u pogledu očuvanja čovekove sredine i njihovo uključivanje u sve zadatke konzerva-

cije arhitektonskog nasleđa, kao jednog od značajnih zajedničkih ciljeva koje treba ostvariti.

U pogledu obezbeđenja finansijskih sredstava potrebnih za sprovođenje integralne konzervacije, Deklaracija ukazuje da je teško definisati politiku finansiranja ove delatnosti, koja bi se mogla primeniti na sve zemlje ili predvideti posledice različitih mera koje se primenjuju u procesu planiranja, s obzirom da njihovo uzajamno dejstvo to čini veoma komplikovanim. Sa druge strane, i sam taj proces podleže uticajima spoljnih faktora koji su odraz sadašnje strukture društva.

Zbog toga se svaka zemlja upućuje da sama utvrdi i razradi sopstvene metode i načine finansiranja zaštite i očuvanja arhitektonskog nasleđa.

Ono što se, međutim, može sa sigurnošću tvrditi to je da gotovo ne postoji zemlja u Evropi koja raspolaže dovoljnim sredstvima namenjenim zaštiti arhitektonskog nasleđa.

Ovo su najznačajnije odredbe Amsterdamske deklaracije koje utvrđuju principe zaštite arhitektonskog nasleđa u skladu sa konceptom integralne zaštite. Suština poruke ovog Dokumenta je da tradicionalna zaštita pojedinačnih istorijskih spomenika ustupa mesto politici koja se sastoji u očuvanju starih građevinskih celina i ambijenata. Ovom konceptu podređeni su i zadaci, akcije, obaveze brojnih i različitih učesnika u kompleksnom poslu zaštite graditeljskog nasleđa.

Dajući opštu ocenu ovom dokumentu može se reći da je aktuelnošću svoje teme ukazao na dalje pravce razvoja ove delatnosti kao i ciljeve koji se žele ostvariti, ali isto tako, i odredio metode koje

treba primeniti da bi se ti ciljevi ostvarili u zaštiti arhitektonskog nasleđa, kao i zadatke pojedinih faktora u tom procesu.

Potrebno je, na kraju isto tako reći, da su predstavnici zemalja učesnica Kongresa, na završetku njegovog rada, dali punu podršku stavovima i principima Deklaracije, koja izražava, na jedan način, novi odnos prema arhitektonskom nasleđu pri čemu se ne polazi od sukobljavanja novog sa starim, na štetu starog, već od stvarne kritičke procene starih i novih urbanih vrednosti, postojećih i planiranih kvaliteta, pa na tim osnovama eliminiše »sukob« između službi zaštite i urbanističkog planiranja.

Što se tiče naše zemlje i mogućnosti apliciranja Amsterdamske deklaracije, mislim da ona predstavlja potvrdu prakse jednog broja naših gradova, koji kroz oživljavanje starih područja novim sadržajima dobijaju određeno mesto i ulogu u savremenom gradskom organizmu. Iskustva gradova Ljubljane, Splita, Sarajeva, Skoplja, Dubrovnika, Beograda i Novog Sada govore o primeni ovakvog shvatanja, kako u odnosu na spomenike kulture i graditeljsko nasleđe, tako i u odnosu na život ovih gradova i njihove potrebe. Upravo ta sadržajna veza između graditeljskog nasleđa u jednom živom gradskom organizmu i funkcija savremenog života koja je jedina u stanju da obezbedi efikasnu zaštitu, omogućena je saradnjom i koordinacijom stručnih službi zaštite i urbanističkog planiranja. Zbog toga se može reći da principi ove Deklaracije nisu strani najvećem broju nosilaca zaštite u našim gradovima.